

TOPLUMSAL BELLEK BAĞLAMINDA KIBRIS TÜRK MANİLERİNDEKİ İDEOLOJİK-POLİTİK YANSIMALAR

The Ideological-Political Reflections in the Turkish Cypriots' Mani in the Context of Social Memory

Mehmet ÇEVİK*

Öz: Toplumsal bellek, bir toplumun ortak deneyimleri sonucu edindiği bilgilerden oluşur. Bu ortamda depolanan bilgiler, birtakım tarihsel ve güncel konuların izlenebildiği birer kaynak niteliğindedir. Bu bilgiler ayrıca, yazılı ve sözlü edebiyat ürünlerine de kaynaklık edebilir. Böyle bir durum, söz konusu bilgilerin güncellenerek yeni kuşaklara aktarılmasında ve işlevsellik kazanmasında kolaylık sağlar. Bu çerçevede Kıbrıs'ın özellikle son yüz yıllık sürecinde yaşanan birtakım ideolojik ve politik gelişmeler, bir toplumsal bellek verisi olarak, Kıbrıs Türklerinin yazılı ve sözlü edebiyatlarında da yansımaları bulmuştur. Sözlü edebiyat ürünlerinden özellikle anonim nitelikte olanlar, ortak duyarlılığı yansıtmaları bakımından toplumsal bellek için ayrı bir öneme sahiptir. Bu açıdan Kıbrıs manilerinde de, Kıbrıs Türklerinin toplumsal belleğinde yer etmiş birçok ideolojik ve politik gelişmeyi görmek mümkündür. Bu çalışmada, Kıbrıs Türk manilerine yansıyan ideolojik-politik gelişmeler, toplumsal bellek bağlamında incelenmiştir. Söz konusu niteliklere sahip maniler, ortak özelliklerine göre dört gruba ayrılmış ve bu gruplar tespit edilen örneklerle desteklenmiştir.

Anahtar kelimeler: Kıbrıs Türkleri, mani, toplumsal bellek, ideoloji, politika.

Abstract: Social memory consists of the information acquired as the result of a society shared experiences. The information stored is as a source which allows following the historical and current issues. Moreover, this information also can be the source of written and oral literature. In such a case, it transfers the information updated to the new generations and make it easily functional. In this sense, a number of ideological and political development processes which Cyprus experienced in the last hundred years, as a social memory data, have found their reflections in the written and oral literature of Turkish Cypriots. Especially those in the anonymous nature of the oral literature products have a particular importance for the social memory in

Makale Gönderim:
13.05.2015
Kabul Tarihi:
28.05.2015

---

* Yrd. Doç. Dr. Aksaray Üniversitesi. mehmetcevik80@hotmail.com

terms of reflecting a common sentiment. In this respect, many ideological and political developments which had a place in the social memory of Turkish Cypriots are possible to see in the Cyprus manis. In this study, the reflections of ideological-political developments on the Turkish Cypriots' manis are examined in the context of social memory. Manis are divided into four groups based on common characteristics and these groups are supported by sample detected.

Keywords: *Turkish Cypriots, mani, social memory, ideology, politics.*

GİRİŞ

Bir edebiyat eseri, en bireysel hâliyle bile, başta dili olmak üzere üretildiği toplumun kültüründen derin izler taşır ve temsil kabiliyeti nispetince aynı kültürün bir parçası hâline gelir. Bu durum, hem yazılı hem de sözlü edebiyat ürünleri için geçerlidir; hatta anonim nitelikli sözlü edebiyat ürünleri, farklı zaman ve mekânlara ait çok sayıda kişinin katkılarıyla meydana gelmiş olmaları bakımından, bu duruma daha uygundur. Nitekim, “sözlü ortam kaynağı, hangi biçim içinde ifade ediliyorsa edilsin, zaman içinde geçip geldiği yüzyılların bilgisini, tarihî olgu ve eylemlerini sınırsız sayıda yeniden düzenleyerek gelen, veya kayda geçiren bir sözel belge niteliği taşır” (Yıldırım 1998: 91). Bu bakımdan sözlü edebiyat ürünleri, üretim ve paylaşım süreçlerinde kolektif bir bilinci yansıtmaları dolayısıyla, ait oldukları toplumların hem tarihsel birikimlerinin bugüne taşınmasında hem de gelecek tasavvurlarının şekillenmesinde etkili olan bir kültürel ve toplumsal belleğin temel yapıtaşlarıdır.

Bu çerçevede Kıbrıs Türk kültürünün, özellikle son yüz yıllık sürecinin şekillenmesinde etkili olan birtakım siyasal ve sosyal gelişmeler de, bu gelişmeleri yaşayarak anı hâline getirmiş kişilerin bireysel belleklerinden taşıyıp toplumsal bellek kayıtlarına dönüşmüştür. Hikâyesinden masalına, efsanesinden fıkrasına kadar bu dönüşüm sürecinin en etkili enstrümanlarından birini oluşturan sözlü edebiyat, özellikle kısa ve etkili bir türü olan mani aracılığıyla, bellek aktarımının işlevsel hâle gelmesine önemli katkılar sunmuştur. Öyle ki, iç ve dış politikaya dair birtakım gelişmelerin manilerde işlenmesindeki yoğunluk, Kıbrıs Türk manilerini toplumsal bellek bağlamında bu çalışmanın konusu hâline getirmiştir. Bu nedenle, toplumsal belleğin şekillenmesinde politik yansımalar içeren Kıbrıs Türk manilerini ele alıp sınıflandırmayı amaçlayan bu çalışmada öncelikle *bellek*, *toplumsal bellek* ve *kimlik* kavramları tartışılacaktır. Ardından, manilere konu edilen gelişmeler ön planda tutularak ana hatlarıyla Kıbrıs Türk tarihi ele alınacak ve kısaca mani söyleme geleneği üzerinde durulacaktır. Daha sonra ise politik yansımalar içeren maniler sınıflandırılarak verilip ulaşılan sonuçlar ortaya konulacaktır.

BELLEK, TOPLUMSAL BELLEK VE KİMLİK

“Kültürel bellek” kavramının, insan belleğinin dış boyutuna işaret ettiğini belirten Jan Assmann (2015: 26-27), “bellek”in genellikle insanın beyin fizyolojisiyle, nöroloji ve psikoloji ilgili bir iç olgu şeklinde algılandığına; oysa bu belleğin içerik ve işleyişinde bireyin kapasitesi ve yöneliminden çok dış koşulların, toplumsal ve kültürel çerçevenin belirleyici olduğuna dikkat çeker. Bu anlamda, bireysel düzeydeki belleğin bile şekillenmesinde etkili olan toplum ve kültürü, daha geniş bir mekanizma olarak ortak bir belleğe de sahiptir. *Toplumsal hafıza* ya da *sosyal bellek* olarak adlandırılan kavramı, bünyesinde toplumu meydana getirip etkileyen birçok unsurun bulunduğu büyük bir hatırlama ve var olma alanı şeklinde değerlendiren Nezir Temur (2011: 157), bu ortak belleğin oluşmasını genel olarak kültürle ilişkilendirir. Temur’a göre, toplumun ortak bir bellek oluşturmasında, kültürün bireylere aidiyet kazandıran yönü, yani ben’den ziyade biz bilincini kazandıran yönü oldukça etkilidir. Söz konusu ortak belleği meydana getiren birikim, zamana ve şartlara göre kendini yenileyerek, bir bakıma güncelleyerek varlığını devam ettirir. Bu yenilenme ve devam etme sürecinde bireysel ve toplumsal bellekler karşılıklı olarak birbirlerini beslerler. Nitekim, bireysel belleğin eşzamanlı olarak toplumsal hafızayı ve olayları da yeniden kurma işlemine dayandığına değinen Ruhi Ersoy (2009: 37), geçmişteki olayların bireysel bellekte olduğu gibi kalmadığını ve bireysel belleğin, zamanın değişen şartları ve ilişkileri çerçevesinde toplumsal bellekle sürekli olarak örgütlendiğini belirtir.

“Sütten ağzı yanan, yoğurdu üfleyerek yer.” atasözünde somutlaştığı gibi, belleğe özellikle deneyimle aktarılmış bilgiler, kişinin ve/veya toplumun geçmişte yaşadığı olumsuzluklara benzer durumlarla karşılaşması hâlinde daha temkinli ve tedbirli davranmasında kılavuz işlevi görür. Öyle ki toplum, tarihsel süreçte ortak deneyimleri sonucu belleğinde biriktirerek oluşturduğu geleneksel bilgiyi, bir topluluk olarak yaşamasının ve geleceğe ulaşmasının garantisi olarak görür (Sever, 2008: 67). Bu nedenle kişiler, fiziksel ve sosyal çevreden soyutlanmış tek başına bireyler değil, bireysel alanlarını korumakla birlikte, kendilerine güven duygusu telkin eden kuşatıcı bir bütünün parçaları durumundadırlar. Bu bütün-parça ilişkisi “ben” ve “biz” bilinçleri çerçevesinde birtakım sosyal sorumlulukları da beraberinde getirmektedir. Bireyin ve toplumun sağlıklı bir şekilde varlığını sürdürmesine dayanan bu sorumluluklar ise, ancak bir ortak belleğin inşası ve işletilmesiyle hayat bulur. Çünkü bu ortak bellek, doğumdan itibaren aile ortamında başlatılan sosyalizasyon süreciyle birlikte insanın kendi belleğinin ve hem bireysel hem de toplumsal anlamda kimliğinin oluşmasına katkı sağlar. Konuyu kültürel bellek, kimlik, bilinç ve farkındalık perspektiflerinden ele alan Assmann (2015: 139, 144), bu çerçevede: “Kimlik bir bilinç sorunu, daha doğrusu kişinin kendi hakkında bilinçsizce oluşan algılayışının bilince çıkmasıdır. Bu hem bireysel hem de toplumsal düzeyde geçerlidir. [...] Toplumsal ve bireysel kimlik de bilince yükseltme yoluyla

oluşur ve gelişir. Bu bireyin, ortak ve kültürel bir formasyonun ufkuna bağlanması sonucu ortaya çıkan kaçınılmaz ve vazgeçilmez bir süreçtir.” değerlendirmelerini yapar. Bu anlamda kültürel bellek birey ve toplumların edineceği kimliğin çerçevesini çizmekle birlikte, olay ve durumların anlamlandırılıp yorumlanacağı algı mekanizmalarını da şekillendirir. Çünkü algılama mekanizmalarının çalışma prensibi genel olarak bellekle doğrudan bağlantılıdır ve bellekte saklanan bilgiler, deneyimler ve imgeler bu mekanizmaları doğal olarak yönlendirir (Karaca, 2006: 39).

Kimliğin belirlenmesinde ve devam ettirilmesinde etkili bir yönlendirme gücüne sahip olan “ortak bellek” ya da “paylaşılan deneyim” ürünleri, folklorun tanımında da yer alan “karşılıklı olarak tanınan kodlarla aktarılanlar”dan oluşur ve bunlar “somut olmayan kültürel miras” yoluyla kuşaktan kuşağa aktarılır (Oğuz, 2007: 6). Bu bakımdan, somut olanlarla birlikte somut olmayan kültürel kodlar, ait oldukları kültür ve mensupları için bir pusula işlevindedir (Ersoy, 2006: 138). Ancak bu pusulanın doğru çalışması ve kullanılabilmesi, söz konusu kodların kuşaklar arasında sorunsuz bir şekilde aktarılmasına ve bu aktarma sürecinin de kendisiyle eşzamanlı bir hatırlama kültürü tarafından beslenmesine bağlıdır. Aslında bir gruba dayanan ve sosyal sorumluluğun devamını amaçlayan “hatırlama kültürü”, “topluluk ruhu veren bellek”le ilgilidir ve -zayıf bile olsa- hatırlama kültürünün herhangi bir biçimine sahip olmayan bir sosyal grup düşünmek mümkün değildir (Assmann, 2015: 38). Bu çerçevede, manilerindeki politik yansımalar ekseninde bu çalışmanın odak noktasını oluşturan Kıbrıs Türk toplumu da, tarihsel süreçle biçimlenen bir toplumsal belleğe ve zaman zaman farklı yaklaşımlar sergilense de ortak bir hatırlama kültürüne sahiptir. Bu bellek ve hatırlama kültürünün tesis edilmesinde, birçok maddi kültür ögesinin yanı sıra yazılı ve özellikle de sözlü edebiyat ürünleri büyük oranda etkilidir. Manileri de kapsayan sözlü edebiyat ürünlerinin varlığı ve zayıflayarak da olsa dolanımını sürdürmesiyle ortaya çıkan bu etki, söz konusu ürünlerin, hem yazılı edebiyat hem de yazılı ve sözlü tarih çalışmaları için önemli birer kaynak durumunda olabilmeleriyle de pekişmektedir.

Birtakım tarihsel, siyasal ve toplumsal gelişmelerle ortaya çıkan ve geniş Türk kültür havzası içinde kendine has dinamikleriyle müstakil bir kimlik oluşturan Kıbrıs Türk kültürü; bir taraftan bu kimliği şekillendiren, ama diğer taraftan da aynı kimliğin damgasını taşıyan bir tarihe sahiptir. Bu tarihin başlangıcından, henüz tarih biliminin gerçek anlamda konusunu oluşturmamakla birlikte, günümüze kadar uzanan derinliğinde ortaya çıkan birtakım politik gelişmeler ve bu gelişmelerin toplumdaki yansımaları, sözlü edebiyat ürünlerinden biri olan manilerde yoğun bir şekilde ifadesini bulmuştur. Bu anlamda, Kıbrıs Türklüğünün özellikle son yüz yıllık tarihindeki politik gelişmelerin izlerini, yakın zamanlara kadar güçlü bir gelenek içinde varlığını devam ettiren Kıbrıs Türk manilerinde sürmek mümkündür.

KIBRIS TÜRK TARİHİNİN ANA ÇİZGİLERİ

Kıbrıs Türk tarihini tüm yönleriyle ve ayrıntılı olarak ele almak, bu çalışmanın hem amaç ve sınırlılıklarını hem de hacmini aşmaktadır. Ayrıca Kıbrıs Türk tarihini çeşitli yönleriyle ele alan çok sayıda kaynak¹ da bulunmaktadır. Bu bakımdan burada, Kıbrıs Türk tarihi, özellikle manilere yansıyan politik gelişmelerle ilişkili boyutlarına değinilerek, şu şeklide özetlenebilir:

Kıbrıs adası, 1571’de Osmanlı İmparatorluğu tarafından fethedilince Türk yönetimine girer ve bu dönemden itibaren uygulanan iskân politikalarıyla adanın Türkleştirilmesi süreci başlatılır. Ancak Akdeniz’deki stratejik önemi dolayısıyla adada gözü olan İngiltere, 1878 Osmanlı-Rus Savaşını fırsat bilerek, Rusya’ya karşı yardım vaadiyle adayı Osmanlı’dan kiralar. 1914’te başlayan I. Dünya Savaşında Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere’ye karşı Almanya’nın yanında yer alınca İngiltere adayı ilhak eder. Bu ilhak 1923’te imzalanan Lozan Antlaşması ile de tanınır ve resmîyet kazanır. Böylece 1878’den beri fiilen İngiliz yönetiminde olan Kıbrıs, artık resmen de İngiltere yönetimine girer ve bu yönetim 1960’a kadar devam eder. Savaş yıllarının ağır ekonomik koşulları nedeniyle Kıbrıslı Türkler, I. ve II. Dünya Savaşlarında paralı asker olarak İngiltere ordusunda görev alır. Bu askerler adadan ayrılır ve I. Dünya Savaşında Ortadoğu ve Makedonya; II. Dünya Savaşında ise Fransa, Yunanistan, Girit, Kuzey Afrika ve İtalya’daki savaşlara katılır. Bu süreçte, bir taraftan Türkler gibi paralı asker olarak İngiliz ordusuna katılan Kıbrıslı Rumlar, diğer taraftan da Yunanlıların *Megali İdea* hedefleri doğrultusunda Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhakına dayanan *Enosis* düşüncesini hayata geçirme yönündeki çalışmalarını sürdürürler. Bu çerçevede yasal yollarla bir sonuca ulaşamayacaklarını anlayınca, 1955’e EOKA adında gizli bir örgüt kurup terör saldırıları düzenlemeye başlarlar. Bu saldırılarla bir taraftan resmî daireleri hedef alırken diğer taraftan adanın her yerinde Türkleri katlederler. Türkler de kendilerini savunmak adına TMT (Türk Mukavemet Teşkilatı) adında gizli bir örgüt kurar. Bu örgütün “mücahid” adı verilen üyeleri, Rumların baskı ve saldırılarına karşı imkânları dâhilinde direnişe geçer. Terör olaylarının artmasına bağlı olarak Başpiskopos Makarios, İngiltere tarafından Seyşel adasına sürgüne gönderilir. Ancak 1960’ta bağımsız bir devlet olarak Kıbrıs Cumhuriyeti kurulur ve Makarios bu devletin cumhurbaşkanı, Kıbrıslı Türk Dr. Fazıl Küçük de cumhurbaşkanı yardımcısı olur. Ancak Makarios 1963 sonundan itibaren Türklerin yönetimle ilgili haklarını ellerinden alır. Bu dönemden itibaren yoğun bir şekilde kanlı saldırılara maruz kalan Türklerin adadaki varlığına son verilmek istenir. Bu süreçte Rum saldırılarına direnen ve kendi kendilerini yönetmeye çalışan Türkler, ancak 1974’teki Barış Harekâtı ile nefes alabilir. Barış Harekâtının ardından, 1975’te ada ikiye bölünür ve Kıbrıs Türk Federe Devleti kurulur. Bu devlet 1983’te, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti olarak bağımsızlığını ilan eder. Ancak adadaki sorunlar, bugüne kadar uzanan şekliyle devam

¹ Kıbrıs tarihini çeşitli yönleriyle ele alan kaynaklara, *Bedevis, 1966; İsmail, 1992; Tolgay, 1993 ve Çevikel, 2000* gibi çalışmalar örnek verilebilir.

eder. 2000’li yıllarda, BM Genel Sekreteri Kofi Annan’ın hazırladığı bir plan çerçevesinde Kıbrıs adasının, Türk ve Rum kesimlerinin birleşmesiyle oluşacak bağımsız bir devlet hâline getirilmesi ve bu şekilde Avrupa Birliğine dâhil edilmesi düşünülür. Nisan 2004’te adanın her iki tarafında da referanduma sunulan bu plana Türkler büyük oranda evet oyu kullanmışken, Rumlar da büyük oranda hayır oyu kullanmış ve birleşmeye yanaşmamışlardır.

KIBRIS TÜRK KÜLTÜRÜNDE MANİ SÖYLEME GELENEĞİ

Mani, Türk kültüründe anonim halk edebiyatı ürünlerinin en yaygın olanlarından biridir (Elçin, 1993: 281). Yüzyıllardır sözlü ortamda varlığını koruyan maniler, hem metin hem de icra anlamında kendine has birtakım özelliklerle şekillenmiş ve böylece mani söyleme geleneğini ortaya çıkarmıştır.

Erdoğan Saracoğlu (1996: 12), Kıbrıs manilerini konu alan ve 1983 yılında sunulan bir bildirisinde: “Türk ulusunun kopmaz bir parçası olan Kıbrıs Türk toplumunda da mani söyleme geleneği oldukça yaygındır.” değerlendirmesini yapar. Ancak bildirinin sunulduğu dönem için yerinde olabilecek bu değerlendirme, 30 yılı aşan bir zamandan sonra bugün, pek de geçerli değildir. Çünkü modernizasyon sürecinde sürekli bir değişimin yaşandığı günümüz dünyası, kullanıp atmaya dayalı hızlı tüketim mantığıyla doğası gereği uyuşmayan geleneksel ürünlerin de hızla tedavülden kalkmasına yol açmaktadır. Bu çerçevede, Türkiye’de de olduğu gibi, Kıbrıs Türk kültüründe mani söyleme geleneğinin canlılığını koruduğunu söylemek pek de mümkün değildir. Bununla birlikte, Kıbrıs’ta mani söyleme geleneği eski yıllara oranla az da olsa sürmektedir (Artun, 1999: 142). Ancak eskiden düğünlerde, kız istemelerde, sunnetlerde, çeşitli eğlencelerde, iş yaşamında, mektuplaşmalarda yani genel olarak sosyal hayatta önemli bir yeri olan maniler, bugün sosyal hayattan kopmuş durumdadır (Türkmen ve Gökbulut, 2009: 2217).² Bu durum, elbette manilerin sözlü kültür ortamlarında eskisi kadar yer alamamasına da neden olmaktadır. Ancak bugün Kıbrıs’ta, çeşitli yazılı kaynakların yanı sıra okullarda okutulan ders kitaplarında da özellikle millî-yerel motifleri işleyen mani örneklerinin yer aldığı bilinmektedir (Ökten, 2014: 7).

Kıbrıs Türk kültüründe mani, her ne kadar eski canlılığını koruyamasa da, yüzyıllara yayılan süreçte kendi geleneğini meydana getirecek karakteristik özellikler ortaya koyabilmiştir. Bu çerçevede Kıbrıs Türk kültüründeki mani geleneğini değerlendiren Erdoğan Saracoğlu, konuyla ilgili önemli tespitlerde bulunmaktadır. Bu tespitlere göre, mani nazım biçimi için Kıbrıs’ta da yaygın olarak “mani” sözcüğü kullanılmakta; ancak bazı bölgelerde mani yerine “beyit” ya da “mane” sözcükleri tercih edilmektedir. Ayrıca mani söyleme yarışmaları için “mani çatışması”, bu yarışmalarda söylenen manilere ise “bağlama” ya da “bağlamaca” adı verilmektedir.

² Kıbrıs Türklerinin mani söyleme geleneğinin günümüzdeki durumu, Özbek (2010: 37-41) tarafından hazırlanan tez çalışmasında, kaynak kişilerin görüşleri ve örneklerle yer verilerek etraflıca ele alınmıştır.

İcra ve kullanım alanı açısından Kıbrıs manileri; *düğün manileri*, *oyun oynarken söylenen maniler*, *atışma manileri*, *ramazan (davulcu) manileri*, *tarlada çalışırken söylenen maniler* ve *mektup manileri* olmak üzere genel olarak altı grupta toplanabilmektedir. Bu maniler, konuları açısından ise *sevgi konulu maniler*, *siyasal ve toplumsal konulu maniler*, *ayrılık konulu maniler* ve *yergi/alay konulu maniler* şeklinde dört başlık altında toplanabilmektedir (Saracoğlu, 1996: 12-20). Geleneksel icrası göz önünde bulundurulduğunda maniler, belirli bir ezgiyle söylenir. Kıbrıs manicilik geleneğinde bu ezgi, çoğu bölgede “Kadifeden Kesesi” türküsünün ezgisidir (Gökçeoğlu, 2002: 6). Genel olarak bakıldığında Kıbrıs manileri, şekil ve içerik özellikleri bakımından Anadolu manileriyle ortak özelliklere sahiptir (Öger, 2005: 11). Ancak Kıbrıs’ın özel durumunun ve konumunun ortaya çıkardığı gelişmeleri konu alan maniler de vardır ki bunlar, hem sayı hem de ele alınan konular ve verilen mesajlar itibarıyla dikkate alınması gereken metinlerdir (Oğuz, 1993: 22). Kıbrıs Türklerinin, iç ve dış politikalar eksenindeki deneyimlerini, toplumsal bellek süzgecinden geçirecek mani formunda ifade ettikleri bu metinler, Kıbrıs Türk kültüründeki mani söyleme geleneğinin özellikle son dönemlerdeki canlı ve işlevsel örneklerindedir. Geniş Akdeniz coğrafyasında, çoğu zaman Kıbrıs Türklerinin tamamen iradesi dışında gerçekleşen birtakım ideolojik ve politik gelişmelerin ada Türklerine etkilerini yansıtması bakımından bu maniler, aslında birer tarihsel belge niteliği taşımaktadır. Üzerlerinde hassasiyetle durulmayı gerektiren bu özellik de, söz konusu manileri daha değerli ve önemli bir hâle getirmektedir.

KIBRIS TÜRK MANİLERİNDEKİ İDEOLOJİK-POLİTİK YANSIMALAR

Kıbrıs manilerindeki ideolojik-politik yansımalar genel olarak 1914’te Kıbrıs’ın İngiltere tarafından ilhakıyla başlayıp bugüne kadar uzanan süreçte yaşanmış birtakım olayların Kıbrıs Türkü’ne etkileri ve bu etkilerin yine Kıbrıs Türkü’nce yorumlanmasından oluşmaktadır. Öcal Oğuz’un, “Kıbrıs Manilerindeki Kıbrıs Gerçeği” adlı makalesiyle 1993 yılında dikkat çektiği bu konu, 2010 yılında Süreyya Özbek tarafından Kıbrıs’taki siyasal, sosyal ve ekonomik dönüşümlerin manilerde irdelenmesi şeklinde yüksek lisans tezi olarak ele alınmıştır. Her iki çalışmada da, siyasal-sosyal içerikli mani örneklerinin söylenmesine neden olan gelişmeleri, başka bir deyişle, bu manilerin anlattığı olayları -hacimleri ölçüsünde- açıklamaları bakımından oldukça önemlidir.

Kıbrıs manilerindeki ideolojik-politik yansımaları ele aldığımız bu çalışmada ise benzer nitelikteki maniler içeriklerine göre sınıflandırılarak ele alınmıştır. Bu anlamda adadaki İngiliz yönetimi, I. ve II. Dünya Savaşları, Rumların baskı ve katliamları ile bunlara yönelik direniş ve karşılıklar, bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti döneminde yaşananlar, Türkiye’nin adaya müdahalesi ve öncesi ve sonrasıyla 1974 Barış Harekâtı, federasyon dönemi, KKTC’nin iç politikaları ve bürokratik sorunları gibi birçok olay ve durumun Kıbrıs manilerinde ifadesini bulduğu gözlemlenmektedir.

Ancak bu manileri Türk-Rum çatışmasında adalı ilişkileri, Türklük bilinci ve Türkiye'yle ilişkiler, dış dünyayla ilişkiler ve KKTC'nin içişleriyle ilgili gelişmeleri konu alan maniler şeklinde genel olarak dört gruba ayırmak mümkündür.

Bu grupları başlıklar hâlinde ele almadan önce çalışmayla ilgili şöyle bir açıklama yapmak yerinde olacaktır: Çalışmada kullanılan mani örnekleri, Oğuz M. Yorgancıoğlu'nun 2003 yılında genişletilmiş dördüncü baskısını yaptığı *Mâniler* ve Mustafa Gökçeoğlu'nun 2002 yılında yayımladığı *Manilerimiz* adlı kitaplardan alınmıştır. Ancak her iki kitapta da yer alan ve ağız özellikleriyle ilgili küçük farklılıklar içerebilen maniler, ilk üç baskısı daha eski olduğu için Yorgancıoğlu'nun kitabındaki şekliyle alınmıştır. Ayrıca işlevsel olmak ve kolaylık sağlamak adına mani örneklerinin kaynağıyla ilgili künyeler kısaltılarak verilmiştir. Bu çerçevede “Yorgancıoğlu, 2003” ifadesi “Y.” şeklinde, “Gökçeoğlu, 2002” ifadesi de “G.” şeklinde kısaltılmış ve kısaltmanın hemen ardından maninin yer aldığı sayfa numarası verilmiştir.

1. Türk-Rum Çatışmasında Adalı İlişkilerine Dair Maniler

Kıbrıs'ta, İngiliz yönetimi döneminde başlayan Türk-Rum çatışması, adayı Türklerden arındırıp Yunanistan'a bağlamayı amaçlayan Rumlar tarafından özellikle 1950'li yıllarda şiddetlenmeye başlar. Rumlar, 1955'te EOKA adlı gizli örgütlerini kurduktan sonra Türklere yönelik saldırılarını daha sistemli ve acımasız hâle getirir. Kıbrıs Cumhuriyeti döneminde, cumhurbaşkanı Makarios'un da teşviki ve yönlendirmesiyle, Türkleri adadan atma ya da yok etme planları hız kazanır ve birçok yerde Türk katliamları yapılır. Kıbrıs Türkleri, TMT adlı gizli örgütleri etrafında direniş ve karşı koyma faaliyetleri yürütse de Rumlara karşı yetersiz kalırlar. Böylece, Kıbrıs'ta Türkler ve Rumlar arasında yaşanan gerginlikler ve çatışmalar, yüzyıllara yayılarak oluşan toplumsal yapıları altüst eder ve Kıbrıs Türklerinden birçoğu evlerinden, köylerinden ayrıлып göç etmek zorunda kalır (Gökçeoğlu, 2002: 72). Bu dönemlerde yaşanan acı olaylar, çeşitli formlar içerisinde Kıbrıs Türklerinin hem bireysel hem de toplumsal belleklerinde yerini alır. Bu formlardan biri de manidir. “Kıbrıs Türkünün yıllar yılı çektiği acılar, uğradığı katliamlar ve adanın diğer sakinlerine karşı duyduğu öfke ve güvensizlik manilerde ifadesini bulmaktadır” (Oğuz, 1993: 24).

Türk-Rum çatışması bağlamında adalı ilişkilerini konu edinen manilerin önemli bir kısmı yaşanmış olaylara dayanan, bu olayları adeta tarihe not düşen birer belge niteliğindedir. Elbette, tarihî olay-edebî metin ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda, tarihî gerçekleri anlatsa da edebî metinlerin birer tarihî belge olmadığı rahatlıkla söylenebilir; ancak bu tür edebî ürünlerin tarihî gerçeklikler açısından dikkate alınması gerektiği de unutulmamalıdır (Durbilmez, 2000: 88). Bu çerçevede Kıbrıslı Türklerle Rumların ilişkilerini konu edinen maniler, barındırdıkları bazı unsurlar aracılığıyla tamamen tarihî gerçeklikleri yansıttıklarını ortaya

koymaktadır. Bu noktada dikkat çeken iki husus bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, âşik edebiyatında da sıkça karşılaşılan tarih bildirme geleneğinin (Koz, 1987) Kıbrıs manilerinde de kullanılması; ikincisi ise, sözü edilen olayları yaşamış gerçek kişi ya da yerleşim yeri adlarının manilerde anılmasıdır. Bu çerçevede Türk-Rum çatışmasını işleyen manilerin birçoğunda tarih bildirilmiştir; Dr. Fazıl Küçük, Rauf Denктаş, Osman Örek, Mustafa, Mehmet Emin, Özdemir, Gönyelili, Tosun, Fener gibi adlar ya da lakaplarla Lefkoşa, Baf, Leymosun, Gaymaklı gibi yerleşim yeri adları verilmiştir. Aynı şekilde, Rumların Türkleri katlettiği olayların asıl sorumlularından olan baş keşiş Makarios ile Kıbrıs Cumhuriyeti döneminde içişleri bakanlığı yapmış ve EOKA'nın kurulup terör saldırıları düzenlemesinde görev almış Yorgacis'in adları da manilerde geçmektedir.

Söz konusu manilerde, tarih bildirme ve özel adların dışında, daha genel tablolar ve değerlendirmeler de yer alabilmektedir. Bu çerçevede örneğin Türklerin, TMT bünyesinde “mücahid” adıyla Rumlara karşı direnip savaşmaları, adanın Türklüğü ya da Türklerin adadaki haklarına dair düşünceler, düşmana yani Rumlara karşı her zaman dikkatli ve temkinli olma gerekliliği, Rumlarla ve Yunanlılarla savaşıldığı, federasyon dönemi, Kıbrıs ve Türkler üzerinde oynanan oyunlar, olaylar sonucu yaşanan göç ve bu göçün sıkıntıları gibi konuların da işlendiği görülmektedir.

Türk-Rum çatışmasında adalı ilişkilerini konu edinen maniler, şu şekilde örneklenebilir:

Altmış dört, ondört Şubat
Sabahdı, beşdi saat
Mustafa, şehit oldu
Komutanda gabahat! (Y. 36)

Kargılığı belinde
Av tüfeği elinde
Mehmet Emin yakıldı
Altmış yedi yılında (Y. 164, G. 223)

Şubat ayı, Mart ayı
Farketmedik belâyı
Dokuz Mart altmış dörtte
Rum vurdu, Kasaba'yı (Y. 227, G. 176)

Yılbaş, altmış dörtte
Bir baskın oldu köyde
Vurdular Özdemir'i
Suvarırkan bahçede (Y. 249)

Gasaba'nın solunda
İşler gitmez yolunda
Baf kökünden sallandı
Elli üç Eylül'ünde. (G. 123)

Neler ektik neler biçtik
Yıllar yılı harbettik
Yetmiş beşin yazında
Tümden kuzeye geçtik (Y. 192, G. 302)

Zehir vardır aşımda
Hani Doktor başımda?
Biz Küçük'ü kaybettik
Seksen dördün kışında (Y. 254, G. 159)

Doktor Küçük,
Rauf Denктаş
Osman Örek üç arkadaş
Anlaşmışlar gardaş gardaş (Y. 103)

Özgürlük savaşında
Zafer süngü ucunda
Doktor Küçük yatıyor
Anıttepe Burcu'nda (Y. 200, G. 176)

Su doldurdum şişeyi
Döneceyiğ köşeyi
Dogdor Güçüg tanımaz
Magariyos e.eği. (G. 176)

Arıdağı dağ mıdır
Asgere durag mıdır
Urumları gorkudan
Gönyelili sağ mıdır? (Y. 38)

Hiç diynemez fermanı
Yok ecelin amanı
Pusu gurdu Urumlar
Öldürdüler Saydam'ı (Y. 151)

Drandalarda durdular
Çifdeleri gurdular
Yazığ oldu Tosun'a
Keglig gibi vurdular. (G. 298)

Yanış hisablar döner
Balonnar elbet söner
Sen bir vatanseversin
Acan olaman Fener (Y. 243)

Tahtından endirdiler
Uçağa bindirdiler
Kırk yıllık baş keşişi
Sürgüne gönderdiler (Y. 229, G. 217)

Türk Ordusu, Türk Ordusu
Gahreylesin Magariyos'u
Bizim için hep dovacı
Türk gadını Türk yavrısı. (G. 160)

Bahçalarda demedler
Çocug yerde emekler
Yorgacis'i sorarsan
Ovada domuz bekler. (G. 303)

Balıglar yüzer suda
Anam derin uykuda
Yârim mücahid oldu
Şeher'de, Gaymaklı'da (Y. 61)

Balkannarı aşacayık
Düşmannarı govacayık
Biz Türklerin bayrağını
Bu Kıbrıs'a asacayık! (Y. 61, G. 159)

Bir gün sabah olacak
Yine güneş doğacak
Onutmayın kâfirler
Ada Türkün olacak (Y. 71, G. 277)

Kıbrıs'ın meyvasını
Güzellerin hâsını
Ada bizim olacak
Ben gördüm rüyasını (Y. 169, G. 108)

Tobla Yunan daşını
Tut Gıbrız'ım yaşını
Ada bizim olacak
Ben gördüm rüyasını (G. 108)

Öncesi sonrası var
Uzunu, kıyası var
Bu güçücük adada
Türkün da hissesi var! (Y. 200)

Kıbrızlı yaşlı ana
Olmak isder gaynana,
Oğluna gelin arar
Kök salsın bu vatana! (Y. 170)

Çok duy sen da az inan
Etme gâvura güman
Zayıf kesmesin seni
Ceddini beller, inan! (Y. 87)

Nohudu ezemedig
Yârinan gezemedig
Düşmanımız bizden çoğ
Başını ezemedig. (G. 182)

Ovalarda demetler
Yerde çocuk emekler
Ölürsa Rumlar ölsün,
Neden ölsünner Türkler? (Y. 197, G. 241)

Yamaçlardan dolaştık
Değirmene ulaştık
Arkadaşlar, biz bugün
Yunan'ılan savaştık (Y. 243)

Federasyon emelimiz
Federasyon temelimiz
Federasyon olmasaydı
Ne olurdu hallerimiz? (Y. 119, G. 193)

Lefgoşa'nın goyunu
Ben bilirim huyunu
Bir gün birisi çıkar
Bozar bu pis oyununu (Y. 175)

Leymosunnu Baflyım
Ben Gâvura ahlyım
Sebebinden göçettim
Yüreğimden dağlyım (Y. 176)

2. Türklük Bilinci ve Türkiye'yle İlişkilere Dair Maniler

Akdeniz gibi stratejik bir coğrafyanın kilit noktalarından birinde bulunan Kıbrıs adası, tarihi ve yaşamakta olan Türk nüfusu nedeniyle Türk dünyasının önemli bir parçasıdır. 19. yüzyıldan itibaren dünyanın yeniden şekillenmesine yol açan milliyetçilik akımı, Balkanlar ve özellikle Yunanistan'la birlikte, Kıbrıs'ta da bu yüzyılın başlarından itibaren, ancak sadece Rumlar tarafından yürütülen "Rum milliyetçiliği" şeklinde filizlenmeye başlar. Bu filizlenme, yüzyılın sonlarına doğru Kıbrıs'ın İngiliz yönetimine girmesiyle daha da gelişir. I. Dünya Savaşı ve hemen ardından yeni Türk devletinin fiilî olarak Yunanlılara karşı verdiği Kurtuluş Savaşı ile iyice güçlenir. Osmanlı sahasında ancak 1908'den sonra gün yüzüne çıkmaya başlayan ve Türkçülük şeklinde tezahür eden Türk milliyetçiliği fikri, yoğun Rum milliyetçiliği çalışmalarına rağmen, Kıbrıs Türklerinde belirgin olarak 1920'li yıllarda ortaya çıkar ve maruz kalınan baskı, zulüm, cinayet ve katliamlara bir refleks olarak 1950'li yıllardan itibaren ivme kazanır (Özbek, 2010: 51-59). Bu çerçevede, milliyetçilik hareketleri bağlamında kendilerini Yunanistan'la özdeşleştiren ve bu ülkeyle çok sıkı ilişkiler geliştiren Kıbrıs Rumlarına karşı Kıbrıs Türkleri, ulus devlet modeline göre inşa edilmiş Türkiye Cumhuriyeti'nin etkisi ve desteğiyle Türklük bilinci çerçevesinde Türkiye'yle ilişkilerini geliştirirler. Bu nedenle Türkiye, Kıbrıs'ta yaşanan olaylara kayıtsız kalamaz. Stratejik bir öneme de sahip adadaki Türkleri ve haklarını korumak adına Kıbrıs'a müdahale eder. Bu müdahalenin en keskin şekli, 1974 Barış Harekâtı'dır. Barış Harekâtı ile Türkler, Rum zulümlerinden kurtulmuş ve önce federasyona, ardından da bağımsız KKTC devletine giden yolun kapıları aralanmıştır. Türklük bilinci çerçevesinde yaşanan tüm bu olaylar da Kıbrıs manilerinde yansımaları bulmuştur.

Bu nitelikteki manilerin bir kısmı, Kıbrıs ya da Türkiye gibi herhangi bir coğrafyaya bağlanmaksızın genel olarak Türklük kavramına vurgu yapmaktadır. Kıbrıs

özelinde ama yine Türklük bilinci çerçevesinde ise özellikle Türkçe duyarlığı işlenmektedir. Kıbrıs Türklerinin Türkçe konusunda sergilemeleri gereken duyarlık, 1950'lerin sonlarından itibaren düzenlenen kampanyalarla Kıbrıs basınında da yer alır (Altun ve Keser, 2013). Kıbrıs manilerinde Türklük bilinci çerçevesinde işlenen konulardan birini de Türkiye'nin gerçekleştirdiği Barış Harekâtı oluşturmaktadır. Bu harekât, öncesi ve sonrasındaki gelişmeler ve bunlara dair yorumlarla manilere yansımıştır. Ayrıca, bu gruptaki manilerde Türkiye'ye yönelik düşmanlıklarla, Türk dünyası ve Türkiye'nin içinde bulunduğu sıkıntıların da konu edilebildiği görülmektedir.

Türklük bilinci ve Türkiye'yle ilişkilere dair Kıbrıs Manileri, şu şekilde örneklenebilir:

Ağızları kaparım
Sanma yoldan saparım
Enosis ne demekmiş?
Ben, Türklüğe taparım! (Y. 28, G. 186)

Ey Türkoğlu tetig ol
El verirsan gol gider
Türlüg olsun ancak
Yaşantındaki tek yol (G. 27)

Eline yagdı kına
Mehdup yazdım okuna
Türke zarar verenin
Gıran girsin köküne (Y. 111)

Dili yasaklayannar
Gendi ağzına baksın
Bu dil konuşulacak
Guyruğuna zil daksın (Y. 103, G. 162)

Oku öğren gerçeği
Taklid etme köçeği
Sen her dilden üstün dud
Ana dilin Türkçe'yi (G. 27)

Ahımızı duymadın
Gâvuru doğramadın
Aylar yıllar geçti de
Kıbrıs'a oğramadın (Y. 29, G. 122)

Çanlar çalıyor dan dan
Çekiliniz hey yoldan
Mehmetçikler geliyor
Şanlı Anadolu'dan! (Y. 82, G. 223)

Çık da dolaş her yeri
İzle şehitlikleri
Bir tekimiz galmazdı
Gelmese Türk asgeri! (Y. 84)

Kıbrızlının her biri
Onuttu o günneri
Harekât olmasaydı
Gurtulmazdı hiç biri (Y. 170)

Zor duyurduk ses(i)mizi
Geldi gurtardı bizi
Türkiye' i ödedik
Döndürdük yüzümüzü (Y. 256)

Çok tez gayboldu izi
Dutalım nefsimizi
Türk asgeri gidorsa
Gomazlar tekimizi (Y. 88)

Ateş ocagda yanar
Yanan, Allah' ı anar
Türke çok zarar verdi
Bu, gâvur müsdümannar (Y. 44)

Türke düşmandır hepsi
Gâvuru müsdümanı
“Viyana'ya vardık” da
Kim yüceltti İslâm' ı? (Y. 235)

Saray Bosna kan ağlar
Azerî bağrın dağlar
Türklük öldü mü Tangrım?
Üsdüne çökmüş dağlar! (Y. 211)

İngilizle A.B.D.
Aynı şeydir, bir yerde
Sokdular Türkiye' yi
Ekonomik bir derde (Y. 155)

3. Kıbrıs Türklerinin Dış Dünyayla İlişkilerine Dair Maniler

Kıbrıs, stratejik konumu dolayısıyla, tarihin her döneminde Akdeniz’de çıkarları bulunan devletlerin göz diktiği bir ada olmuştur. Bu nedenle Kıbrıs, tarih boyunca hem kendi içinde hem de başka devletler eliyle birçok siyasal ve sosyal çalkantının mekânı olmuştur (Saracoğlu, 1996: 17; 2012: 98). Bu anlamda, Osmanlı döneminde adaya yerleşmeye başlayan Kıbrıs Türkleri de, Osmanlı’nın zayıflamaya başlamasıyla birlikte başta emperyalist güçler olmak üzere dış dünyayla ilişki içinde olmuşlardır. Ancak özellikle ada üzerinde kurulan ilişkilerde Kıbrıs Türkleri, neredeyse hiçbir zaman özne olamamış, maalesef bu ilişkilerin hep nesnesi konumunda olmuştur. Bu konunun, doğal olarak aleyhlerinde işleyen süreç ve sonuçları Kıbrıs Türklerinin manilerine de yansımıştır.

Söz konusu manilerin önemli bir kısmında, Kıbrıs Türklerini Rumlarla birleştirip ortak bir devlet çatısı altında AB’ye üye yapma çabaları ve bu çabaların sonuca ulaşması için yoğun bir mesai harcayan dönemin BM Genel Sekteri Kofi Annan ile “Annan Planı” şeklinde soyadıyla anılan plan konu edilmiştir. Mevcut mani örneklerinin hepsinde bu plan ve uygulayıcıları eleştirilmiş; Kıbrıs Türkleri de “uluslar arası bir oyun” olarak yorumlanan bu plana karşı aldanmamaları, dikkatli olmaları ve taviz vermemeleri konusunda uyarılmıştır. Ancak geçmişte yaşanan acı olaylara rağmen Kıbrıslı bazı Türklerin hâlâ “yabancidan” medet umduğu da eleştirel bir yaklaşımla dile getirilmiştir. Manilerde ayrıca, İngiliz yönetimindeyken patlak veren I. ve II. Dünya Savaşlarına, ekonomik sıkıntılar dolayısıyla paralı asker olarak katılan ve başta Mısır olmak üzere vapurlarla başka ülkelere gidip savaşan Kıbrıs Türkleri de sıklıkla ele alınmıştır. Bu çerçevede “Alaman Harbi” (Saracoğlu, 2012: 99) olarak bilinen II. Dünya Savaşı, Amerika, Yunanistan’ın eski başbakanlarından Venizelos ve Kıbrıs’ın küçük bir ada olmasına rağmen dünya devletleri nezdinde çok değerli olması da bu manilere konu edilmiştir.

Kıbrıs Türklerinin dış dünyayla ilişkilerinden izler taşıyan maniler şu şekilde örneklendirilebilir:

A: B denen oluşum
Anti Amerika’dır
Biri birinden beter,
Sanmayın harikadır (Y. 24)

A B, A B diyerek
Çığ gibi büyüyerek
Tüm toplum alt üst oldu
Günden güne, giderek (Y. 24)

A B çok vaat verdi
Yuro dedi, iş dedi
Dediği gerçek değil
Dağıtmayı denedi (Y. 24)

A:B: size hoş gelir
Gerçektir sanırsınız
Ölçün dartın her şeyi,
Yoksa aldanırsınız! (Y. 24)

Zorula bu iş olmaz
A B'ye giriş olmaz
Bu senin sonun olur
Girinca, dönüş olmaz (Y. 256)

Kıbrızlı gözünü aç
Doğru olan yolu seç
Gâvura güman etme
Birleşmekden gel vazgeç! (Y. 170)

Bitirdik mirasını
Biz dutalım yasını
Annan garışdırdı hep
Türklerin kafasını (Y. 72)

Buludun kölgesi var
Kıbrıslı'nın nesi var
Meşhur Annan Plânında
Türk(ü) yutma hevesi var (Y. 77)

Güneş doğar yükselir
Su akar dağdan gelir
Annan Plânı sebebi
Türk Türke düşman gelir (Y. 141)

Hanay, Soto ve Annan
Doğru demezler inan
Sözde adalet sunar
Gâvura etme güman (Y. 145)

Huzurumuz bozuldu
Kofi Annan Plânı'ndan
Vurmalı pezevengi
Dabancayla, anından (Y. 152)

Yedi Mart iki-üçte
İşler var görünüşde
Annan Plâni'na garşı
Yüzbin Türk yürüyüşte (Y. 247)

Amerika dosdumuz,
Böyle bildik hepimiz
Eoka, onun piçi
Dağda galdı postumuz. (Y. 36)

Bitti yaz, geldi gışlar
Hep hatalı bu işler
Can gardaşlar ganmayın
Sahte bütün gülüşler (Y. 72)

Biz bizi anlamazsak
Sevgiyle bağlanmazsak
Kötü günner yakındır
Aklımızı toplamazsak! (Y. 72)

Bize “taviz ver” derler
Durmaz baskı ederler
Tavize taviz versek
Sanma da “yeter!” derler (Y. 72)

Çok tez geçdik acıdan
Yaşadığımız sancıdan
Liderlere küsdük biz
Beklerik yabancıdan (Y. 88)

İngiliz medeniymiş
Düşünür insannarı
O değil mi düşüren,
Bu hallere onnarı? (Y. 155)

Armud dalda bir sıra
Yârim gitti Mısır'a
Sen güvercin ben palaz
Gelirim ardın sıra (Y. 39)

Basdım çıkdım furuna
Girdim Mısır yoluna
Oğlum gelsin askerden
Çifde gurban yoluna (Y. 62)

Vapur düdüğü çalıyor
Asger haber alıyor
Analarınan bubalar
Hüngür hüngür ağlıyor (Y. 240)

Vapur gelir dayanır
Gızıl gana boyanır
On beş günnük evliyim
Buna can mı dayanır? (Y. 240)

Vapurun kışındayım
Deryalar içindeyim
Anne beni vurdular
Al gannar içindeyim (Y. 240)

Yasemin çiçeğ aşdı
Dünyanın zevki gaşdı
Alaman harba girdi
İngiliz geri gaşdı. (G. 111)

Gafgalya'dan gakayım
Gılıcımı dakayım
Yardım ed Allah'ım
Alaman'ı yakayım. (G. 288)

Lâmba yağdım, gaz yandı
Yere düşdü yer yandı
Alaman sebeb oldu
Büsütün dünya yandı (Y. 175, G. 111)

Tok gittik da aç geldik
Biz kimlere ne dedik?
Bin dokuz yüz on dörtte
Havetta ekmek yedik (Y. 233)

İnim inim iniledig
Biz kimlere ne dedig
Bin dokuz yüz on dördde
Havedda egmeg yedig. (G. 152)

Konferansa başlamışlar
Seytannarı daşlamışlar
Venizelos çorbacıyı
Başdan başa haşlamışlar. (G. 280)

Gıbrız gk bir ada
Gıbrızlı olmağ moda
Gklğne bakmayın
Değeri çok dünyada (Y. 131)

4. KKTC'nin İçişleri ve Brokrasisine Dair Maniler

Kıbrıs'ta KKTC'nin kurulmasından sonra özellikle muhalif çevrelerde sık sık dile getirilen yolsuzluk ve düzensizlik (Oğuz, 1993: 23) gibi konular ülkenin önemli sorunlarındanır. Ali Nesim (1990: 100), bu durumu büyük oranda sosyal devlet anlayışının kavranıp uygulanamamasına bağlar. Nesim'e göre sosyal devlet ilkeleri işletilemediği için halkın gelir dağılımında denge sağlanamamış, buna bağlı olarak halkın ekonomik btnlđđ zayıflamış ve zamanla ulusal-toplumsal değerler saygınlığını yitirmiştir. Bu erevede KKTC'nin i politikaları, politikacıları ve bürokrasisinde birbirlerini tetikleyen çeşitli sorunlar baş göstermiştir. Tüm bu sorunlar zaman zaman mizahi, ama genellikle sert bir eleştiri diliyle manilere de konu edilmiştir. Bu çerçevede manilerde milletvekilleri, meclis, seçim sistemi ve hkmet eleştirilmiş; halkın ekonomik sıkıntılılarıyla ilgilenmeyen liyakatsiz ve makam sevdalısı yöneticilerden şikyet edilmiştir. Ayrıca rüşvet, kayırmacılık, haksız kazanç sağlama, hukuk sistemi ve polis teşkilatı konularında da eleştiriler dile getirilmiştir. Bunlarla birlikte, Kıbrıs Trk'nn mevcut sorunlar nedeniyle zor durumda ve şaşkın olmasına rağmen umutsuzluğa kapılmaması gerektiği yönünde telkinler ve için içinden özellikle politik tercihlerini doğru yaparak çıkabileceği şeklinde tavsiyeler de ifade edilmiştir.

Söz konusu maniler şöyle örneklendirilebilir:

Açmaz oldu hiç gller
tmez oldu bülbüller
Kendi ma'şına zam yapar
Seçtiğimiz vekiller (Y. 25)

Adamlar yer içerler
Millet der hesabı
Bunlara vekil denmez,
Bunlar, tam halk şasabı! (Y. 26)

Daha dn donsuzdular
Parasız pulsuzdular
Mazbatayı alınca
Hepsi zengin oldular (Y. 91)

İş bulamayan gençler
Başka ülkeye göçer
Vekillerimiz suskun
Bilmem daha ne bekler? (Y. 156)

Oy için yaptım yasa
Birikti tıka basa
Siyasiler dalgada
Millet boğuldu yasa (Y. 198)

Kanunu yapan meclis
Yetkiye bakan meclis
Ortalık hırsız doldu
Nerdesin, n'apan meclis? (Y. 159)

Kanunu yanlış yaptın
Meclis, doğrudan sabdın
Derlemen gerekirken
Toplumunu sen dağıttın (Y. 159)

Tam da elli gişidir
Meciliste vekiller
Halk omurlarında değil
Yalnız yeme bililler! (Y. 230)

Yaşlı, esgiyi arar
Ana, oğluna yanar
Doğruyu sapdırannar
Meciliste ne arar? (Y. 246)

Karpaz'ın ak koyunu
Hiç göstermez boyunu
Sen sen olan Kıbrıslı
Boşa verme oyunu (Y. 164)

Akar yakıd akmaz oldu
Zam gazzığı çekmez oldu
Halkda takat galmadı
Hükümet bıkmaz oldu (Y. 30)

Pamuk, sısam, ketenler
Basma ipek satenler
Neden hep zengin oldu
Şu bizi yönetenler? (Y. 202)

Zalimin merhameti
Düzeltmez memleketi
Sen ölünca görece
Huzuru, selâmeti (Y. 254)

Cebimde galmaz maaş
Ne bez alır ne gumaş
İdareciler da sormaz
Nasıl yaşan be gardaş? (Y. 79)

Kuzeyde ekonomi
Çok kötü durumdadır
İşler hep dibe vurmuş
Kimin umurundadır? (Y. 174)

Tuttular bileğinden
Süzdüler eleğinden
Memuru bağladılar
İpila gübeğinden (Y. 234, G. 225)

Ne takımı ne seti
Boş getirdik sepeti
Huzurumuzu bozdu
Özalm “Sarı Paketi” (Y. 191, G. 209)

Huzurumu bozana
Hisabını sorarım
Milleti eyyedecek
Bir akıllı ararım (Y. 152)

Hava kara kış oldu
İnsanlar bir hoş oldu
Başlar ayağa düştü
Ayaklar da baş oldu! (Y. 146)

Adama vurmuşlar da
Ah arkam, arkam demiş
Hiç hakkı olmayanlar
En üst makama gelmiş (Y. 26)

Aşkınla sarhoş olduk
İş bilenleri kovduk
Bir oturan, hiç kalkmaz
Sen neymişsin ey koltuk! (Y. 44)

Bu milleti soyanlar
Yetkisi olanlardır
Hakkını alamayan,
Arkası olmayandır (Y. 75)

Haklı olmak yetmiyor
İşler doğru gitmiyor
Arkası olmayanın
Hiçbir işi bitmiyor (Y. 143)

Köprüdeki ayısını
Kimse bilmez sayısını
İşler hiç sonuç vermez
Bulmayınca dayısını (Y. 172)

Dürüst ol, yalan deme
Kimsenin hakkını yeme
Bu, geçmez günümüzde
Modadır, rüşvet yeme! (Y. 107)

Mağusa'nın gargası
Gapgaradır gagası
Sevinin danacıglar
Çıkdı rüşvet yasası (Y. 177)

Adaya girmek için
Bir kimlik yeterlidir
Çalışmaya gerek yok
Hırsızlık geçerlidir (Y. 27)

Başdakılara gandı
Benim halkım aldı
Paraları yatırdı
Bankalar hortumlandı (Y. 62)

Bu küçücük adada
Kim nedir hepsi belli
Urumun ganimeti
Değiştirdi milleti! (Y. 75)

Sagsıda çiçeg soldu
Artıg torbalar doldu
Çalışmadan kazanmak
Yenile moda oldu. (G. 168)

Mahgemedede davalar
Seneler sürer bitmez
Zaman aşımı olur
Cezalar fayda etmez (Y. 178)

Polisin görevidir
Emniyeti sağlamak
Bizde aptallık olur
Polise bel bağlamak (Y. 205)

Ne umut var ne ülkü
Garantisizdir mülkü
Bu rotasız gemide
Şaşkındır Kıbrıs Türkü! (Y. 191)

Bahçe nerde, bağ nerde
Tepe nerde, dağ nerde
Halkın huzur bulduğu,
Devir nerde, çağ nerde? (Y. 56, G. 277)

Kaybetmem umudumu
Bilmem herkes mutlu mu?
Yüceltmemiz gerekir
Kıbrıs Türk toplumunu (Y. 167, G. 303)

Tavada bişer etim
Üzzüm dolu sepedim
İş bileni seçersak
Yükselir memleketim (Y. 231)

SONUÇ

Her toplum geçmişine ve bugününe ait deneyimlerini biriktirerek oluşturduğu ortak bir belleğe sahiptir. Bu ortak bellek, toplumun geleceği için alınacak kararlarda ve izlenecek yollarda, doğru okunup yorumlanırsa, önemli bir kılavuz niteliğine sahiptir.

Bugün Kıbrıs Türk nüfusunun, 1974 Barış Harekâtı sonrasında doğmuş olan bireyleri, harekât öncesindeki kanlı ideolojik çatışmaları ve ada İngiliz yönetimindeyken çekilen sıkıntıları yaşayarak öğrenmemişlerdir. Ancak önemli olan, bu olayları yaşamak değil; yazılı ve sözlü bir şekilde aktarıldığı toplumsal bellekte

muhafaza etmek ve yeri geldiğinde hatırlayarak tekrar edilmemesi için tedbirler alabilmektir. “Bir toplumun geçmişe dair oluşturduğu ve ortak imgeler yoluyla paylaştığı ortaklıklar aslında geçmişi birlikte yaşamaktan ziyade birlikte hatırlamayı içerir. Birlikte hatırlama pratikleri küçük ya da büyük ölçekte bir sosyal gruba birleştiren ortak bir kimliğin keşfidir. Kimlik ise hem bireysel hem de toplumsal anlamda var olabilmek için hayati önem taşır” (Murtezaoğlu, 2012: 345). Kıbrıs Türkleri de bireysel ve toplumsal anlamda var olup yaşayabilmek için kimliklerini korumak, bunu başarabilmek için de tarihlerini bilmek zorundadır. Çünkü toplumun ortak belleğinde önemli bir yere sahip olan tarih bilgisi, elbette “kin aşlamak için değil, gelecek kuşakların ötekiyle, ‘ötekileştirmeden’ sağlıklı ilişki kurması ve temkinli hareket etmesi için lazımdır” (Karakartal, 2013: 106).

Kıbrıs Türklerinin tarihlerinden ve bugünlerinden derlenerek toplumsal belleklerinde yer edinmiş birçok ideolojik-politik gelişme, sözlü kültür ürünlerinden olan manilerine de kayda değer bir düzeyde yansımıştır. Bu bakımdan, Kıbrıs Türkleri için toplumu bir arada tutan önemli bir harç işlevindeki maniler, ortak bir payda hâline gelmiş ve dolayısıyla Kıbrıs Türk toplumunun kimliği hakkında önemli bilgiler içeren temel öğelerden biri olmuştur (Gökçeoğlu, 2002: 309). Kıbrıs gibi, coğrafi olarak küçük ama stratejik açıdan büyük öneme sahip bir adada yaşıyor olmak, özellikle bölgeye hâkim olmak isteyen büyük devletlerin art niyetli girişimlerine karşı sağlam savunma mekanizmaları geliştirip doğru politikalar belirlemeyi gerekir. Bu anlamda, özellikle yakın tarihlerinden çıkarılacak dersler Kıbrıs Türkleri için büyük önem taşımaktadır.

Sonuç olarak, ideolojik-politik yansımalar açısından Türk-Rum çatışmaları, ada içi ilişkiler, Türklük bilinci ve Türkiye’yle ilişkiler, dış dünyayla ilişkiler ve KKTC’nin bürokratik sıkıntıları gibi konularda önemli deneyimlerin aktarıldığı geniş bir repertuara sahip olan maniler, bu yönleri dolayısıyla, dikkatle üzerinde durulması gereken toplumsal bellek materyalleri olma özelliği göstermektedir. Çünkü aslında maninin aşk, ayrılık, gurbet gibi daha çok bireysel konuları işleyen bir tür olduğu bilinmektedir. Ancak Kıbrıs manilerinde, böylesi bireysel konuların yanı sıra ideolojik-politik konuların da yoğun bir şekilde işlenmiş olması, elbette bir tesadüf değildir. Bu bakımdan, söz konusu içeriklere sahip manilerin, herhangi bir sözlü kültür ürünü ya da işlevini ve geçerliliğini yitirmiş ölü birer folklorik metin değil, bugüne ve geleceğe yön verirken başvurulacak önemli birer tarihsel kaynak olarak değerlendirilmesi ve doğru okunması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- ALTUN, Işıl. KESER, Ulvi. (2013). “Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde Nacac Gazetesi ve Edebiyat”. *Edebiyatta Kıbrıs/Edebiyatta Bahar Sempozyum Bildirileri*. 20-24 Mart 2013, KKTC, Yay. haz. Metin Turan-Kafiye Yinanç, Ankara: Uluslararası Eğitim Öğretim Yayınları, 63-83.
- ARTUN, Erman. (1999). “Türkiye’de ve Kıbrıs’ta Mani Söyleme Geleneğine Karşılaştırmalı Bir Bakış”. *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi*. Yay. haz. İ. Bozkurt-H. Ateşin-M. Kansu. Lefkoşa: Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları, 139-159.
- ASSMANN, Jan. (2015). *Kültürel Bellek*. (çev. Ayşe Tekin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BEDEVİ, Vergi. (1966). *Kıbrıs Tarihi*. Lefkoşa: KKTK Yayını.
- ÇEVİKEL, Nuri. (2000). *Kıbrıs Eyâleti-Yönetim, Kilise, Ayân ve Halk (1750-1800)*. Gazimağusa: Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayını.
- DURBİLMEZ, Bayram. (2000). “Tarihî Olay-Edebî Metin İlişkileri Bağlamında Kıbrıs Konulu Âşık Tarzı Şiirler Üzerine Bir Değerlendirme”. *Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi*. 13-17 Kasım, C. 2/Dil-Edebiyat, Yay. haz. İsmail Bozkurt. Gazimağusa: Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayınları, 87-105.
- ELÇİN, Şükrü. (1993). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ERSOY, Ruhi. (2006). “Gelenek/Değişim ve Kıbrıs’ta Türk Kimliği”. *Türkbilig*, 2006/12, 134-142.
- ERSOY, Ruhi. (2009). *Sözlü Tarih Folklor İlişkisi-Baraklar Örneği*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- GÖKÇEOĞLU, Mustafa. (2002). *Manilerimiz*. Lefkoşa: Eğitim Vakfı Yayınları.
- İSMAIL, Sabahattin. (1992). *100 Soruda Kıbrıs Sorunu*. Lefkoşa: Dilhan Ofset.
- KARACA, Birsen. (2006). *Sözde Ermeni Soykırımı Projesi-Toplumsal Bellek ve Sinema*. İstanbul: Say Yayınları.
- KARAKARTAL, Oğuz. (2013). “Kıbrıs Türk Var Oluş Mücadelesi Konulu Belgeler ve Nesnelere Üzerine”. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 2013-1 (Ocak-Haziran) (Kıbrıs Özel Sayısı), 105-112.
- KOZ, M. Sabri. (1987). “Âşık Edebiyatımızda Tarih Bildirme Geleneği”. *II. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri*, 7-9 Mayıs 1985, Eskişehir.
- MURTEZAOĞLU, Serpil. (2012). “Kültürel Belleğin Ritüel Yoluyla Kuruluşu”. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 2012-2 (Temmuz-Aralık), 344-350.
- NESİM, Ali. (1990). *Kıbrıslı Türklerin Kimliği*. Lefkoşa: KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları.
- OĞUZ, M. Öcal. (1993). “Kıbrıs Manilerindeki Kıbrıs Gerçeği”. *Millî Folklor*, Bahar 1993, 7, 21-24.
- OĞUZ, M. Öcal. (2007). “Folklor: Ortak Bellek veya Paylaşılan Deneyim”. *Millî Folklor*, 74, 5-8.

- ÖGER, Adem. (2005). "Kıbrıs Türk Manileri". *KIBATEK-YDÜ XI. Uluslararası Edebiyat Şöleni Bildirileri*, 23-28 Ekim, Yay. haz. İsmail Bozkurt-Ali Nesim, Şevket Öznur, Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları, 7-11.
- ÖKTEN, Celile Eren. (2014). "Kıbrıs Türk Edebiyatını Okumak". *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 2014-1 (Ocak-Haziran), 3-18.
- ÖZBEK, Süreyya. (2010). *Kıbrıs Türk Toplumunda Sosyal, Ekonomik ve Siyasal Dönüşümlerin Manilerde İrdelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- SARACOĞLU, Erdoğan. (1996). *Kıbrıs Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru-Bildiriler*. Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları.
- SARACOĞLU, Erdoğan. (2012). *Kıbrıs Ağzı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- SEVER, Mustafa. (2008). "Toplumsal Bellek ve Geleneksel Eylem Bağlamında Bir Sözel Tarih Metnin Değerlendirilmesi". *Millî Folklor*, 77, 61-68.
- TEMUR, Nezir. (2011). "Kültürel Bellek Bağlamında Deve Oyunu". *Millî Folklor*, 90, 156-163.
- TOLGAY, Ahmet. (1993). *Kanlı Noel-Kıbrıs Türkü'nün Ateşle Sınavı*. İstanbul: Kastaş Yayını.
- TÜRKMEN, Fikret. GÖKBULUT, Burak. (2009). "Kıbrıs Türk Halk Bilimi Çalışmalarının Değerlendirilmesi". *Turkish Studies-International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Bahar, 2009, 4/3, 2205-2237.
- YILDIRIM, Dursun. (1998). *Türk Bitiği-Araştırma/İnceleme Yazıları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- YORGANCIOĞLU, Oğuz M. (2003). *Mâniler*. Mağusa: Temel Basımevi.

